

Kosovë

Të Helmuar nga Plumbi

Krizë Shëndeti dhe të Drejtash Themelore në Kampet
e Romëve të Mitrovicës

HUMAN
RIGHTS
WATCH

Mahalla e Romëve, e cila përpara vitit 1999 strehonte rreth 8000 romë, u shkatërrua plotësisht nga shqiptarët në verën e vitit 1999. Në vitin 2007 rreth 450 persona u kthyen në shtëpitë, ndërtesat dhe apartamentet e rindërtuara, por nga këto vetëm 360 jetojnë akoma atje. Të larguarit theksuan mungesën e mundësive ekonomike si arsye kryesore që çoi në atë vendim.

© 2009 Ivor Prickett

KOSOVË: TË HELMUAR NGA PLUMBI

Krizë Shëndeti dhe të Drejtash Themelore në Kampet e Romëve të Mitrovicës

Një dekada më parë, romët që jetojnë në krahinën e Mitrovicës në veri të Kosovës përbënin një prej komuniteteve më të gjalla e të dalluara në ish- Jugosllavi. Lagjja e tyre, e njohur si Mehalla Rome, përbëhej prej rreth 750 shtëpish dhe kishte në gjirin e saj thuajse 8000 banorë. Në vijim të konfliktit të vitit 1999, gjatë të cilit popullata etnike shqiptare vuajti nga duart e forcave serbe vrasjet dhe dëbimet në masë, u shfaq dhe një valë raprezaliesh të dhunshme kundër minoriteteve në fillim të hyrjes në fuqi të rregullave ndërkombetare në Kosovë gjatë qershorit të vitit 1999. Objektet e kësaj dhune përfshinë edhe Romët, Ashkalinjtë, dhe Egjiptianët (RAE), të cilët konsideroheshin nga autorët e krimeve me origjinë shqiptare si “bashkëpunëtorë të serbëve.”

Duke pasur frikë nga shtypja, banorët e Mehallës rome lanë shtëpitë e tyre dhe kaluan lumin e Ibrës drejt krahinës së Mitrovicës së veriut, e cila mbeti në kontrollin e serbëve. Më pas turmat e shqiptarëve hynë në Mehallën rome, duke grabitur shtëpitë dhe duke djegur të gjithë vendbanimet rrafsh me tokën. Forcat e paqeruajtësve ndërkombëtare (KFOR) të cilët ishin të vendosur në Mitrovicë në atë kohë dhe nuk ndërhyne për të ndaluar plaçkitjen dhe zjarrvëniet e qëllimshme.

Zyra e Komisionerit të Lartë për Refugjatët pranë Kombeve të Bashkuara (UNHCR) i ofroi ndihmë personave me origjinë rome të zhvendosur brenda vendit (PZHB), duke i shpërndarë atyre ushqim dhe duke ngritur kampe të improvizuara në Cesmin Lug dhe në Zitkovac, tek të cilat shumë prej personave të zhvendosur brenda vendit u transferuan në tetor të vitit 1999. Këto kampe mendohej të ishin një zgjidhje e përkohshme deri kur shtëpitë e romëve të Mehallës të rindërtoheshin. Të tjerë persona të zhvendosur brenda vendit zunë në mënyrë spontane barakat e braktisura të ushtrisë në Kablare (ngjitur me kampin e Cesmin Lug) dhe në Leposavic, një qytet që ndodhet 45 kilometra larg nga Mitrovica.

Me përjashtim të kampit të Leposavic-ës, të gjitha kampet e ngritura për personat e zhvendosur brenda vendit ishin në afërsi të kompleksit të Trepçes, një minierë për nxjerrjen e plumbit dhe metaleve të tjera të rënda. E gjithë kjo krahinë është shquar për vite me radhë për ndotjen e ambientit, e cila vjen si pasojë e industrisë së minierave. Cesmin Lug dhe Kablare ndodheshin krejt ngjitur me pirgjet toksike me skorje në tokë të ndotur nga plumbi.

Kushtet e jetesës në këto kampe ishin shumë të vështira që në krijimin e tyre. Personat e zhvendosur brenda vendit jetonin në kasolle të vogla të ndërtruara me dru, ne baraka prej druri ose në konteinera prej metali. Ata nuk kishin mundësi të përdornin uj të rrjedhshëm, shijonin vetëm pak orë energji elektrike në ditë, vuanin nga një dietë të varfër ushqimore dhe nuk mund të ruanin higjienën e përshtatshme personale. Në të njëjtën kohë, afërsia e kampeve me Trepçen dhe veçanërisht mbetjet toksike të tokës së ndotur nga plumbi i i vunë ata në kontakt me ajrin, ujin dhe tokën e ndotur nga plumbi (veçanërisht kur era frynte nga drejtimi i pirgjeve toksike të skorjeve ose kur fëmijet luanin në atë zonë dhe sillnin në shtëpitë e

tyre pjesë të ndotura).

Afërsia me minierën e Trepçes dhe kushtet e varfra të jetesës në kampet e personave të zhvendosur brenda vendit, flasin qartë për mundësitë e kontaktit me plumbin. UNMIK- u, misioni i Kombeve të Bashkuara që ishte autoriteti civil në fuqi në Kosovë që nga viti 1999 deri në vitin 2008, përpiloi në nëntor të vitit 2000 një raport për dhënien e rekomandimeve për mënyrën e vlerësimit të rreziqeve dhe mënyrat për lehtësimin e situatës. Raporti rekomandoi studime epidomologjike të kuptueshme, kampionime periodike të ambientit, monitorime mjekësore të forta dhe trajtime mjekësore për ata që kishin nevojë. Megjithatë, u dol në përfundimin se kostot e një strategjie të tillë tejkalojnë mundësitë financiare të UNMIK-ut. Gjatë periudhës 2000-2004, nuk janë ndërmarrë hapa të metejshëm për sa i përket çështjes së ndotjes në këtë krahinë.

Në vitin 2004 të dhënat mbi përkeqësimin e shëndetit të personave të zhvendosur brenda vendit (PZHB) nëper kampe filloi të vihej në dukje nga aktivistët lokale dhe ndërkombëtare për të drejtat e romëve. Ata filluan të nxjerrin në dritë rastet e fëmijëve me mishin e dhëmbëve të nxirë dhe me simptoma të lidhura me plumbin si për shëmbull ankth, veshitësi në përqëndrim dhe mësim, dhimbje koke, çorientim, konvulsione dhe presion të lartë të gjakut.

Të shtyrë nga raportet alarmuese të organizatave joqeveritare, në verën e vitit 2004 Organizata Botërore e Shëndetsisë (OBSh) bëri një vlerësimin të gjëndjes në kampe duke nxjerrë një raport të brendshëm për UNMIK- un për mënyrën se si të

menaxhohen rreziqet dhe rekomandoi gjetjen e një mjedisi më të përshtatshëm për personat e zhvendosur brenda vendit, si edhe mbylljen e kampeve ekzistuese. Organizata Botërore e Shëndetësisë mori iniciativën për ti bërë analizat e gjakut femijeve që banonin në kampe dhe këto treguan nivele të larta e të papranueshme të prezencës së plumbit në gjak.

Në prill të vitit 2005 UNMIK- u krijoi një grup pune (duke përfshirë këtu UNHCR- në, OBSH- në, Misionin në Kosovë të Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Europë dhe NATO- n e forcat paqeruajtëse të KFOR- it) për krijimin e një strukture në zhvendosjen e kampeve për PZHB- të. Grupi i ngarkuar me këtë punë hodhi idenë e transferimit të përkohshëm të personave të zhvendosur brenda vendit në barakat e dhuruara nga KFOR- i në ish- kampin ushtarak të njohur si Osterode, para se ti rikthenin ata në kampin e rinovuar të komunitetit të romëve në Mehallë. Kampi i Osterode- s vlerësohej të ishte më “i mbrojtur nga plumbi” , edhe pse ishte gjithashtu i vendosur ngjitur me pirqjet toksike të skorjeve.

Një vajzë e origjinës rome duke larë një qilim në kampin e Leosaviç, një ish- karantinë ushtarake Jugosllave.

© 2007 Christophe Quirion

Megjithëse kjo zgjidhje i krijoi personave të zhvendosur brenda vendit kushte më të mira të jetesës krahasuar me kampet e tjera, ajo nuk i largoi ato nga epiqendra e ndotjes. Në pranverën e vitit 2006 banorët e kampeve Zitkovac dhe Kablare u zhvendosën në Osterode, por njerëzit në Cesmin Lug refuzuan gjerësisht të rivendoseshin atje, duke mos parë përmirësim të gjëndjes në transferimin drejt një vendi që ndodhej vetëm 150 metra më tutje.

Në të njëjtën kohë, dhuruesit ndërkombëtare dhanë fonde për rikonstruktimin e shtëpive private dhe blloqeve me apartamente në rrethinat e Mehalles Rome. Ky operacion i mbështetur nga grupi i punës në qershor të vitit 2007, pati si rezultat kthimin e 450 personave të zhvendosur brenda vendit nga të gjitha kampet (po ashtu edhe nga disa vende të tjera

Fëmijët e Personave të Zhvendosur Brenda vendit (PZHB) të origjinës rome duke luajtur në afërsi të kampit të kontaminuar nga plumbi në Zitkovaç, të Zveçan-it. Ky kamp u mbyll në vitin 2006 dhe banorët e tij u transferuan vullnetarisht në kampin e Osterode-s.

© 2006 Andrew Testa

nga Serbia dhe Mali të Zi). Pas një periudhe fillestare kur ofrohej asistencë, të kthyerit rome nuk kishin më mundësi të mbanin familjet e tyre. Shumica prej tyre nuk merrnin ndihmë nga sistemi social i Kosovës, por ndërkohë që atyre iu desh të çregjistroheshin në veri, ato humben të drejtën për të marrë asistencë nga serbët, të cilën ata e merrnin më parë. Këto fakte të cilave i shtohet edhe vështirësia në gjetjen e një vendi pune në jug të Mitrovicës, patën si rezultat që të kthyerit të mbeteshin të zhgënjyer me kushtet e jetesës në lagjen e Mehallës dhe gjithashtu dekurajoi personat e tjerë për një kthim të mundshëm. Si pasojë shumë prej të kthyerve në Mehallë ikën prej aty dhe u rikthyen në veri ose në vende të ndryshme të Serbisë apo të Europës Perëndimore, duke lënë pas krahëve shtëpitë e rikonstruara disa prej të cilave më pas u plaçkiten.

Gjatë periudhës 2004 – 2006 nën drejtimin e Organizatës Botërore të Shëndetsisë u zhvilluan të paktën 3 cikle me testime të gjakut të fëmijëve (zakonisht rreth 50 fëmijë çdo cikël). Rezultatet e testeve nuk janë bërë publike por sipas OBSH – së niveli i plumbit ka rënë gjatë asaj periudhe, veçanërisht për banorët në Mehallë dhe në kampin e Osterodes. Romët vazhduan të ankohen për mungesën e transparencës në këtë proces, por kjo ankesë është mohuar

nga të gjithë aktorët ndërkombëtare të përfshirë në të. Në vitin 2006 OBSH – ja organizoi dy cikle terapish me rreth 40 fëmijë nga Ostrode, që konsistonte në trajtimin mjekësorë të tyre me qëllim mpiksen dhe zhdukjen e prezencës së metaleve të rënda në trup.

Në vitin 2007 UNMIK- u vendosi të mos vazhdojë me terapitë dhe testimet e mëtejshme të gjakut. Sipas raporteve OBSH – ja rekomandoi si më lart meqë kishte përshtypjen se të gjithë banorët e kampeve do të transferoheshin përsëri në Mehallë ku kontaminimi ishte në nivel më të ulët.

Drejtimesit e romëve i kërkuan Institutit Serb të Shëndetsisë Publike në Mitrovicë (i cili më parë kishte zhvilluar testet nën vëzhgimin e OBSH - së) të vazhdonte monitorimin e nivelit të plumbit tek fëmijët dhe ky institut zhvilloi edhe dy turne me testime të gjakut, me i vonshmi në prill të vitit 2008. Rezultatet treguan përsëri nivele të larta të kontaminimit nga plumbi (më të ulta se më parë por gjithsesi që tejkalojnë nivelet mesatare ose të pranueshme) tek fëmijet që vinin nga të gjitha kampet, po ashtu edhe nga ata që vinin nga Mehallë.

Deri tani, përpjekjet për të kërkuar drejtësi dhe dëmshpërblim për dëmet shëndetsore të shkaktuara nga ekspozimi i gjatë ndaj ndotjeve të plumbit, kanë qënë të pasuksesshme. Në shtator të vitit 2005 u ngrit një ankesë penale në prokurorinë e Kosovës kundër autorëve të panjohur të krimt ku u deklarua neglizhim penal që kishte dhënë si rezultat ekspozimin e tejjgatur ndaj një ambienti tepër toksik, por për këtë ankesë nuk pati hetim. Organizata joqeveritare ndërkombëtare Qendra Europiane për të Drejtat e Romëve (QEDR) së bashku

Kampi i Çeshmilluk/Cesmin lug në veri të Mitrovicës ofron kushtet më të këqija të jetesës, si edhe nivelet më të larta të kontaminimit nga plumbi, krahasuar me të gjitha kampet e tjera aktuale.

© 2006 Andrew Testa

me Gjykatën Europiane për të Drejtat e Njeriut depozituan në shkurt të vitit 2006 një ankese në emër të personave të zhvendosur brenda vendit me origjinë rome, mirëpo ankesa u gjykua e papranueshme duke u bazuar në faktin se gjykata nuk kishte autoritet mbi administratën e UNMIK-ut në Kosovë. Kërkesa e bërë në korrik të vitit 2008 nga Panelin Këshillimor për të Drejtat e Njeriut në Kosovë (nje organ ky gjysëm i pavarur i krijuar nga UNMIK- u për të trajtuar ankesat kundër vetë UNMIK- ut lidhur me të drejtat e njeriut) mbetet akoma pezull.

Në maj të vitit 2008 UNMIK- u ia kaloi drejtimin e kampeve të Cesmin Lug- ut dhe të Osterode- s Minitrisë për Komunitete dhe Kthim të Kosovës, e cila punësoi dhe financoi një organizatë joqeveritare lokale për administrimin e kampeve.

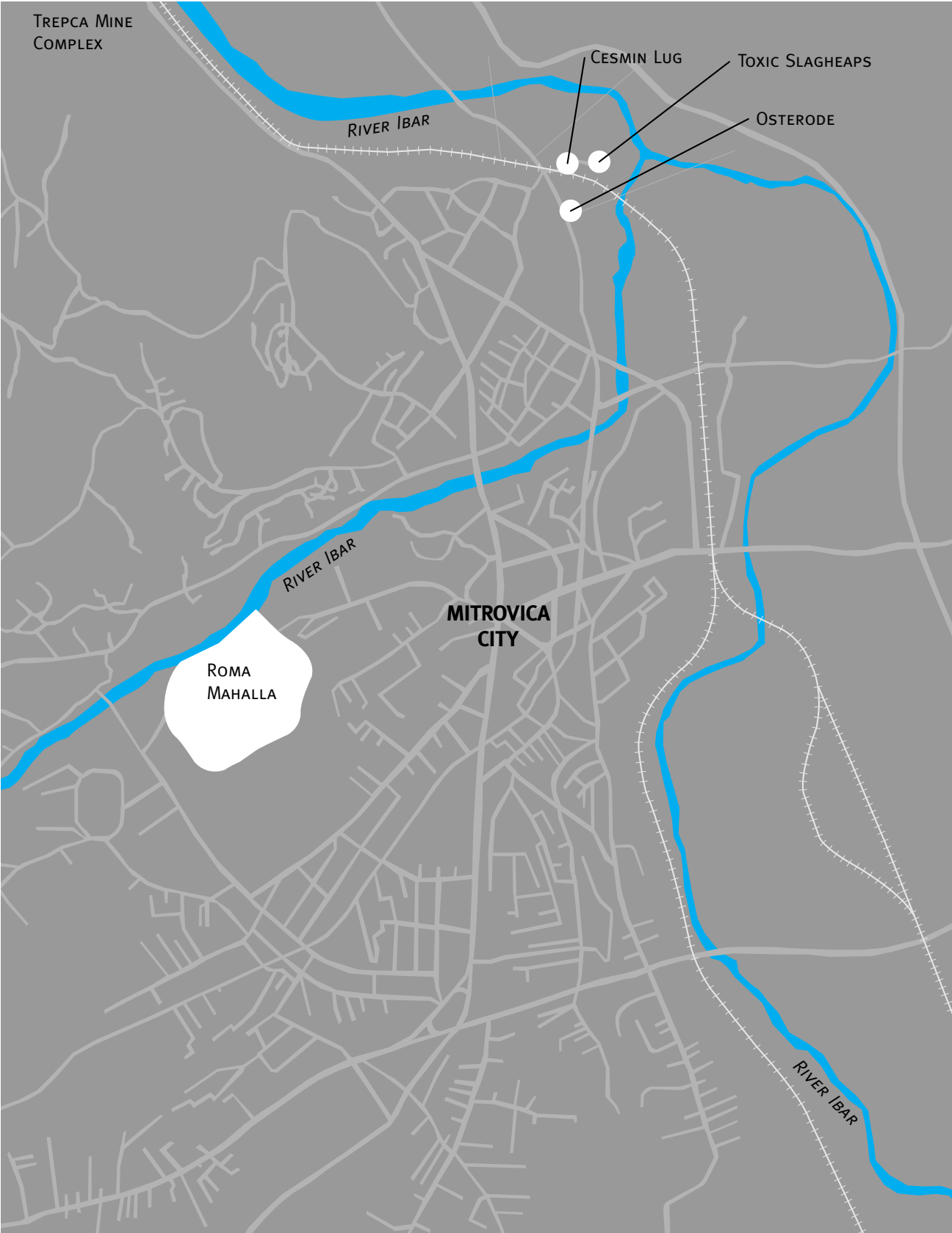
Në vitet e dështimeve të vazhdueshme të UNMIK- ut dhe partnereve të tij ndërkombëtare për të gjetur një zgjidhje afatgjate për banorët e kampeve janë shfaqur shkelje të shumta të të drejtave të njeriut, duke përfshirë këtu edhe të drejtën për të jetuar; ndalimin e trajtimit mizor, jonjerëzore dhe të degraduar; të drejtën për të qënë i shëndetshëm, duke përfshirë këtu edhe trajtimet mjekësore; të drejtën për të pasur një ambient të shëndetshëm; dhe të drejtën e një strehimi të përshtatshëm. Ky dështim është subjekt i një

kritike nderkombetare gjithnjë në rritje, duke përfshirë këtu edhe ekspertët dhe organet për të drejtat e njeriut të Kombeve të Bashkuara.

Për të ndrequr këto shkelje është shumë e rëndësishme që UNMIK- u dhe partnerët e tij ndërkombëtare të bashkëpunojnë me autoritetet e Kosovës, duke përfshirë këtu edhe komunitat e kontrolluara nga serbët, liderët e kampeve rome për të mbyllur urgjentisht kampet e mbetura dhe të transferojnë banorët e tyre në një vend banimi të përshtatshëm. Gjithashtu shumë e rëndësishme mbeten edhe trajtimet dhe monitorimet mjekësore të cilat duhet të rifillojnë pa vonesa të mëtejshme për personat e zhvendosur brenda vendit. PZHB- të rome gjithashtu duhet të dëmshpërblehen për dëmet shëndetsore dhe dëme të tjera që kanë pësuar.

Në qershor të vitit 2009 romët e zhvendosur do të mbushin tashme një dekadë banim në kampe të kontaminuara nga plumbi. Realiteti i ndërlikuar politik në Kosovë dhe veçanërisht në krahinën e Mitrovicës së tensionuar nuk ndryshon faktin se përgjatë një dekade të tërë me prezencën e ndërkombëtarëve shumë pak është bërë për të menaxhuar kushtet e tmerrshme në kampet rome dhe veçanërisht problemin e kontaminimit me plumb. Për fëmijet dhe banorët e tjerë që jetojnë në këto kampe pasojat kanë qënë shkatërruese – jo vetëm sëmundja dhe shëndeti, por edhe dëme mendore të cilat ka gjasa të mos shërohen. Romët e Mitrovicës nuk mund t'ia lejojnë vetes të presin më gjatë.

REKOMANDIMET KRYESORE

DREJTUAR PERFAQËSUESIT TË VEÇANTË TË SEKRETARIT TË PËRGJITHSHËM (I NGARKUAR ME MISIONIN E KOMBEVE TË BASHKUARA NË KOSOVË, UNMIK)

- Të emërohet menjëherë Ekipi i Kombeve të Bashkuara për Kosovën (nën drejtimin e Koordinatorit Rezident të Kombeve të Bashkuara) që të marrë përsipër urgjentisht evakuimin mjekësor, administrimin e trajtimit mjekësor, përpilimin e zgjidhjeve të qëndrueshme afatgjata për të gjithë banorët e kampeve (Cesmin Lug dhe Osterode me prioritet duke vazhduar pastaj me Leposavic).
- Të përshtaten me shpejtësi me konkluzionet e Panelit Keshillimor të të Drejtave të Njeriut.

DREJTUAR EKIPIT TË KOMBEVE TË BASHKUARA TË KOSOVËS (DUKE PËRFSHIRË KËTU KOMISIONERIN E LARTË PËR REFUGJATËT PRANË OKB- SË (UNHCR), PROGRAMIN E KOMBEVE TË BASHKUARA PËR ZHVILLIMI (UNDP), ORGANIZATËN BOTËRORE TË SHËNDETIT (WHO), PROGRAMIN E KOMBEVE TË BASHKUARA PËR AMBIENTIN (UNEP)

- Të gjehet një zgjidhje e pranueshme për strehim të përkohshëm për banorët e kampeve të Cesmin Lug- ut dhe Osterode- s dhe të zhvendosen menjëherë.
- Të mbyllen në mënyrë të përhershme kampet e Cesmin Lug- ut dhe të Osterode- s.
- Të bëhen urgjentisht trajtimet mjekësore kundër kontaminimit të plumbit.
- Të konsultohen të gjithë banorët e kampeve (duke përfshire edhe ata që jetojnë në Leposavic), për sa i përket preferencave të tyre në lidhje me zgjidhjen afatgjate të strehimit të tyre dhe të fillohet me zbatimin e përshtatshëm të planeve.

DREJTUAR QEVERISË SË KOSOVËS

- Të ndihmohen financiarisht për transferim dhe trajtim mjekësor banorët e kampeve, përfshire këtu edhe sigurimin e fondeve të mjaftueshme në shërbim të ministrive përkatëse të Kosovës.
- Të sigurohet që të kthyerit në Mehallen e Romëve të përfshihen në ndihmën sociale, në shërbimin mjekësor, në sistemin e edukimit, dhe ti krijohet mundësia e punësimit si një çështje prioritare.

DREJTUAR ORGANEVE KOMUNALE TË ADMINISTRUARA NGA SERBËT

- Të shpërndahet toke e përshtatshme për të mundësuar një zgjidhje afatgjatë e të qëndrueshme për ato banorë të kampeve në krahinen e Mitrovicës të cilët dëshirojnë të qëndrojnë në pjesën veriore të lumit Ibër.
- Të sigurohet që romët e zhvendosur në Mitrovicën e veriut të përfshihen në ndihmën sociale, në shërbimin mjekësor dhe në sistemin e edukimit. Në shëndetësi dhe arsim duhet të përfshihen edhe ata që kthehen në Mehallën e Romeve dhe thjesht për arsye praktike (si p. sh. pengesat e gjuhës) nuk mund të përfitojnë nga shërbimet e Mitrovicës së jugut.

DREJTUAR KOMISIONIT EUROPIAN DHE DHURUESVE TË TJERË NDËRKOMBËTARË

- Të sigurohet mbështetje financiare për të mundësuar urgjentisht evakuimin mjekësor – për të mbuluar kostot e strehimit afatshkurtër dhe kostot e strehimit afatgjatë e të qëndrueshëm, kostot e trajtimit mjekësor dhe mbështetje financiare për projektet që gjenerojnë të ardhura për të siguruar qëndrueshmëri ekonomike.

DREJTUAR PANELIT KESHILLIMOR PËR TË DREJTAT E NJERIUT

- Të procedohet menjëherë me ankesën kundër UNMIK- ut të lënë pezull që nga viti 2008, me anë të së cilës rreth 180 familje rome kanë denoncuar shkeljet ndaj së drejtës për jetesë, për shëndet, për strehim dhe mungesën e përfshirjes në kompensimet ligjore.

DREJTUAR KRYETARËVE TË ROMËVE NË KAMPET E KRAHINËS SË MITROVICËS

- Të bashkëpunohet me gjithë organet kryesore në mënyre që të mundësohet zhvendosja në kohën e duhur e banorëve të kampeve të Cesmin Lug- ut, Osterode- s, dhe Leposavic- ës, mbyllja e përhershme e këtyre kampeve dhe të sigurohet trajtimi mjekësor për të gjithë personat në nevojë.

Kosovë: të Helmuar nga Plumbi

Krizë Shëndeti dhe të Drejtash Themelore në Kampet e Romëve të Mitrovicës

Në qershor të vitit 1999 lagjja e romëve në qytetin e Mitrovicës, në veri të Kosovës, u sulmua nga shqiptarët dhe u dogj rrafsh me tokën. 8000 banorët e kësaj lagje mbetën të pastrehë dhe në zhvendosje e sipër. Shumë prej tyre u ristrehuan nga Administrata e Kombeve të Bashkuara në Kosovë (UNMIK) në kampet pranë një zone të kontaminuar rëndë që ndodhet në afërsi të një miniere të mbyllur për nxjerrjen e plumbit. Ky ristrehim mendohej të ishte i përkohshëm.

Edhe pas një dekadë familjet rome vazhdojnë ende të jetojnë në kampet pranë pirgjeve toksike me skorje në kushte të tmerrshme jetese. Disa prej tyre kanë pësuar helmime serioze nga materiali i plumbit. Raporti “Kosovë: Të Helmuar nga Plumbi”, tregon me hollësi për dështimet gjatë një dekade të Kombeve të Bashkuara dhe aktorëve të tjerë për ti siguruar romëve të Mitrovicës një strehim të përshtatshëm, trajtim mjekësor si edhe një zgjidhje afatgjate me shance për sukses. Ky raport sjell rekomandime të detajuara sesi duhet ti jepet fund këtij problemi.

Një grua e shpërngulur me origjinë rome duke qëndruar jashtë shtëpisë së saj së improvizur në kampin e Cezmin Lug- ut.

© 2007 Getty Images

